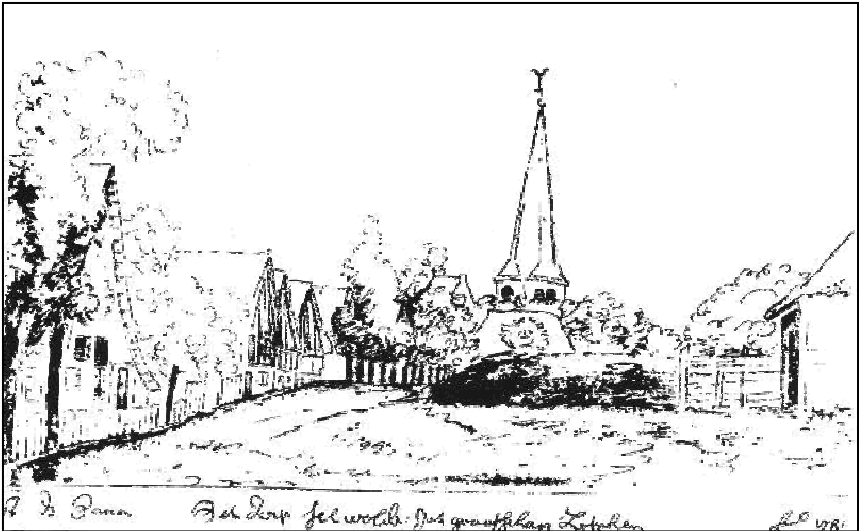

Bulletin heemkundige vereniging *Old Sillevold*

Jaargang 18 — Voorjaar 2015

Heemkundige vereniging
Old Sillevold

Op de voorzijde:

Het Oorlogsmonument Rademakersbroek, Varsseveld, ter herinnering
aan de fusillade op 2 maart 1945 van de 46 landgenoten.

Inhoud:

Voorwoord 4

Oorlogsherinneringen Kroezenhoek-Silvolde 6

Theo Steverink van Nelles

Oorlogsherinneringen Nieuwdorp/Bontebrug-Silvolde 12

Ben Vriezen

Oorlogsherinneringen Veldstraat-Silvolde 14

Anny Raben-Böhmer

Een en ander over de routes die onze bevrijders op 30 en 31 maart en 1 april 1945 volgden 17

Bernard Dorrestijn

Drama Rees 1944-1945 24

A.G.W. Brese ..., geestelijk verzorger van de Ned. Herv. Kerk

De gemeente Wisch in oorlogstijd 1940-1945 34

Schrijver niet bekend

Activiteitenkalender 2014-2015 42

Bulletin is een uitgave van de Heemkundige vereniging

Old Sillevold

en verschijnt tweemaal per jaar.

Jaargang 18 - Voorjaar 2015

Redactieadres:

André Tangelder
Prins Willem Alexanderstr. 5
7064 GH Silvolde
tel. 0315-32 75 90

Email:
info@oldsillevold.nl

Internet:

<http://www.oldsillevold.nl>

Samenstelling en vormgeving:

Willie Dieker

© 2015

Heemkundige vereniging
Old Sillevold

Overname van bijdragen is toegestaan na toestemming van de redactie met bronvermelding.

De inhoud van de opgenomen artikelen valt onder de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Losse nummers € 3,50 per stuk

ISSN 1569-1365

Voorwoord

Op woensdagavond 14 januari hielden we in De Sprank onze eerste bijeenkomst in het nieuwe jaar. Theo Willemsen gaf deze avond een boeiende presentatie over de verkoop door de Erven Van Nagell in 1851 van het Huis Wisch en 1100 hectare bos- en landbouwgrond. Deze algehele verkoop was het gevolg van het overlijden in 1849 van het op het Huis Wisch residerende echtpaar Constant baron van Nagell van Wisch en Pauline gravin de Bargeton Verclause. Zij overleden beiden tengevolge van een cholerauitbraak terwijl ze te Luik op vakantie waren. Eerst overleed de baron en dag later de gravin. Dit had tot gevolg dat de erfenis naar de familie van mevrouw ging, die het bezit vervolgens in de verkoop deed. Het Huis Wisch ging hierbij over naar de ons welbekende familie van Schuilburgh. Op donderdag 26 februari hielden we onze 18^e Jaarvergadering in Ons Pakhuus. Het openingswoord van voorzitter Bernard Dorrestijn droeg als titel: Old Sillevold is nuttig voor Silvolde, elk lid brengt een nieuw lid aan. Daar hoeft eigenlijk niets aan toegevoegd te worden! Vervolgens noemde de voorzitter

de namen van Frans Winkels, Theo Tangelder, Jan van Hal, Gerard Berendsen en Hans Ligterink, waarna zij met een minuut stilte werden herdacht.

De verslagen van de secretaris en penningmeester kregen de algehele instemming van de vergadering en bij het punt bestuursverkiezing zagen Karin Hendriksen, André Tangelder en Leo Helmink zich weer voor een nieuwe bestuursperiode benoemd.

Om 20.15 uur volgde de Algemene Vergadering, waarin Theo Koolenbrander – geassisteerd door Willie Dieker – voor een publiek van circa 70 personen een breed opgezette presentatie hield over: Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding van Megchelen.

Op maandag 16 maart kwamen we bij De Buurman bijeen voor de bezichtiging van de video van Theo van der Lee en Willy Wiendels: Interview met dhr. Harry Kolks. We kregen deze avond een goed beeld van de levensloop van onze oud-plaatsgenoot en historicus Harry Kolks alsmede van de gang door de historie van de families Kolks en Roes. De heer Kolks heeft zeer veel publicaties op zijn naam staan, waarvan voor ons

‘Met het oog op Silvolde’ en de ‘Familie Album Roes’ er wel helemaal bovenuit springen!

De voorzitter kon deze avond een speciale gast verwelkomen, namelijk mevr. Annejet van Waasbergen-van Selms, dochter van dominee K. van Selms, N.H. predikant te Silvolde van 1942 tot 1953. Enkele uren tevoren had zij in De Sprank de Silvoldse foto- en documentenverzameling van haar vader aan ons bestuur overhandigd, waarvoor wij haar natuurlijk hartelijk dank zegden! We bergen de ‘Collectie dominee Van Selms’ natuurlijk heel secuur op in de DRU Cultuurfabriek, alwaar het – op afspraak – door u allen is in te zien!

Onlangs rolden ook nog weer twee speciale uitgaven van onze Old Silvolde Drukkers. Het eerste betrof Van een schoolkind dat de Bijbelverhalen in z’n eigen omgeving plaatste, geschreven door Bernard Dorrestijn en vormgegeven door Willie Dieker. Het boekje telt 38 pagina’s, kost € 5.- en is verkrijgbaar bij Willie Dieker, Fazantplein 12, Silvolde (tel. 0315-328334).

Daarna verscheen: ‘Opkomst en verval van de Silvoldse tricotindustrie’, van de hand van Robbie Wolters en Willie Dieker. Dit boekje geeft een prachtig over-

zicht van de oprichting en het functioneren van deze Silvoldse kledingindustrie aan de Dennenberg-Berkenlaan! Het boekje telt 20 pagina’s kost

€ 2.50 en is verkrijgbaar bij Willie Dieker, Fazantplein 12, Silvolde (tel. 0315-328334).

Op de onlangs gehouden uitvoering van de Muziekvereniging St. Radboud werd ceremoniemeester Ben Donderwinkel blij verrast dat ook burgemeester Hans Alberse zijn opwachting maakte en hem op een gegeven moment de versierselen van de Orde van Oranje Nassau opspelde. Dit vanwege de waardering die vorst en volk koesteren voor zijn inzet voor het maatschappelijke, kerkelijke en culturele leven in zijn vroegere woonplaats Zieuwent en zijn tegenwoordige, te weten Silvolde! Ben: Proficitat! Het jaar 2015 staat voor een groot deel in het teken van 70 jaar Vrijheid.

Bestuur en redactie hebben dan ook besloten dit Bulletin geheel aan de Tweede Wereldoorlog te wijden. En nog is maar een heel klein deel van alles wat zich binnen al die families en huizen heeft afgespeeld op schrift gesteld! We moeten maar denken: elke bijdrage is er een!

Oorlogsherinneringen Kroezenhoek-Silvolde

Theo Steverink van Nelles

Op de 10 de mei 's morgens vroeg kwamen de Duitse soldaten bij ons langs, sommigen op fietsen, anderen met paarden en wagens en geschut. Op dat moment hadden wij er helemaal geen last van. In de Achterhoek is in het begin van de oorlog niet gevochten. De Duitsers konden zo doorlopen tot aan de Grebbeberg. Daar boden onze militairen enige weerstand, maar tegen zo'n overmacht, daar hadden ze schijnbaar niet op gerekend. Er bestond ook nog een Hollandse Waterlinie, maar ook die had in die eerste dagen van de oorlog niet het verwachte resultaat. Rotterdam werd gebombardeerd en toen was Nederland heel gauw in handen van de Duitsers. In onze omgeving was al heel gauw bekend welke personen het met de Duitsers hielden. Sommigen kwamen er recht voor uit, dus echte NSB-ers, maar er waren er ook die stonden, zoals wij dat noemden, in de grondverf. Voor dergelijke lieden moest je oppassen, die konden je zo maar verraden. Al met al was Nederland in vijf dagen door de Duitsers bezet.

Wat eten en drinken betreft was er op de boerderij altijd genoeg te krijgen. Heel veel artikelen waren op de bon. Elk gezin kreeg een aantal bonnen toegewezen, waar je een beperkt aantal producten op kon kopen. Het geld was in de oorlog van zink. Tabak was ook op de bon. Ik ken ze nog, Consi-sigaretten. Wij verbouwden ook zelf tabak, het was een mooie grote plant, kon wel twee meter hoog worden. De bladeren van de tabak werden aan elkaar geregen aan een touwtje en werden in de open schuur gedroogd. Als ze droog genoeg waren kon je ze laten fermenteren, dan kreeg je echt een mooie kleur tabak. In 1942 moest ik in de arbeidsdienst, zoals dat toen genoemd werd. Dat was een soort militaire dienst, in het leven geroepen door de Duitsers. Ik had daar geen zin in, dus ging ik een adres zoeken waar ik kon onderduiken. In dit geval was dat bij een achterneef van mij in Netterden, vlakbij de Duitse grens bij Emmerich. Dit was ook een gemengd boerenbedrijf. De oorlog verliep aanvankelijk betrekkelijk rustig. Er waren maar twee we-

gen die naar Netterden voerden, een vanuit Gendringen en een vanuit Azewijn. Ik vertel dit omdat in die tijd de NSB-ers af en toe razzia's hielden om onderduikers op te sporen. De afspraak was, als er van die lui richting Netterden gingen, werd er meteen een seintje doorgegeven en kon iedereen zich verstoppen. Zo gebeurde het op een avond - wij waren aan het rozenkrans bidden (kun je je dat voorstellen ?) - dat de buurman, ook onderduiker, mij kwam waarschuwen. Samen doken wij de gierkelder in. Dit moet ik even uitleggen: in de zomer was de gierkelder meestal leeg, wel bleef er altijd een laagje gier in staan. Dus met laarzen aan en zittend op een melkstoeltje viel dat mee, totdat het sein "veilig" kwam. Er waren daar toentertijd ook Duitse Soldaten ingekwartierd, maar daar hadden wij geen last van. In die dagen heb ik nog een dag in de gevangenis gezeten. Dat was op het politiebureau in Ulft. Dat kwam als volgt: ik ging af en toe een dag naar mijn ouders, ik kon dan bijna langs sluipwegen (circa 15 kilometer) thuis komen. Toen ik op een dag heel vroeg terugfietste, werd ik aangehouden. Het was gelukkig gewone politie en geen NSB-er. Ik had namelijk een kilo boter

in mijn tas, dat was eigenlijk bedoeld voor mijn oom Gert Hendrixen, die schilder was in Gendringen. Boter was op de bon en mocht helemaal niet zonder bon vervoerd worden. Ze vertrouwden het niet, dus moest ik mee, bretels af, schoenveters uit de schoenen en zo kwam ik bij drie andere bandieten in de gevangenis. In de loop van de dag hebben ze het uitgezocht en mocht ik 's avonds weer naar mijn onderduikadres. Als dat NSB-ers waren geweest had ik het er niet zo goed van afgebracht.

De oorlog ging door en één van de dingen die ik, maar ook iedereen, zich steeds weer afvroeg: wanneer komt er een einde aan de oorlog? Dat was een grote onzekerheid. Niemand die je dat vertellen kon, kranten waren er niet en radio mocht je helemaal niet hebben. Sommige mensen hadden de radio in het stro verstoppt. Af en toe kon je Radio Oranje beluisteren. Als je betrappt werd ging het niet goed met je. Het werd inmiddels 1944, elke nacht was er het geluid van overvliegende Engelse of Amerikaanse bommenwerpers, die Duitse steden gingen bombarderen. Een heel eentonig geluid. De Duitsers hadden overal grote zoeklichten staan en afweergeschut. Ze probeerden dan de bommenwerpers in

het vizier te krijgen, soms lukte dat en zo zijn er meerdere verongelukt of maakten een noodlanding. Dan waren de Duitsers er vlug bij. Toch zijn er ook vaak geallieerde vliegers gered en ondergedoken, en zelfs met hulp van het verzet nog kans zagen in Engeland te komen

De intensiteit van de geallieerde vluchten naar Duitsland werd in de loop van 1944 steeds groter. Door de industrie en grote steden te bombarderen hoopten men Hitler een kopje kleiner te maken. In de herfst van 1944 was Emmerich aan de beurt. Wij woonden daar in Netterden circa vier kilometer vanaf.

De lucht werd pikdonker en enkele ogenblikken later kwamen papieren dozen, enveloppen en al zo'n spul door de lucht bij ons neer dwarrelen. Gelukkig waren wij op tijd in de schuilkamer, dat was een diep gat dat we gegraven hadden in de boomgaard. Dat hadden we bedekt met balken en daarop een flinke laag aarde. Daar verbleven we ook vaak als er luchtgevechten waren. Het oorlogsfront kwam steeds dichterbij.

In 1940-1945 hadden de Duitsers ook veel fietsen gevorderd. Binnenbanden waren er helemaal niet meer te krijgen. Maar op de fietsen die we nog hadden deden we dubbele buitenbanden over

elkaar heen. Daar heb ik toen nog een liedje over gemaakt. Het is al afgedrukt in het Bulletin Najaar 2014.

De Duitsers kregen ook gebrek aan paarden. Het gebeurde zomaar dat ze kwamen om een of twee paarden op te eisen. Het was al gauw bekend dat, als een paard druse had, dan durfden ze hem niet mee te nemen, want dat was heel besmettelijk. Bij die kwaal had het paard gele snotter aan zijn neus. Slimme boeren hadden daar al gauw iets op gevonden. Ze kookten gele vla en smeerden dat op de neus van het paard. Als de Duitsers dat zagen waren ze gauw weer weg.

Het front kwam steeds dichterbij. De Duitsers kregen gebrek aan mankrachten voor het graven van loopgraven en helpen bij transport van kolen, vlees, munitie enz. Je werd als boer zo maar gecommandeerd om een vrachtdienst te vervullen. Dan moest je paard en wagen aanspannen en soms wel 40 kilometer ver spul ophalen. Soms bleef je wel twee dagen weg. Er ging altijd een Duitse soldaat mee. Mijn broer Jan is vaker zo op transport geweest.

De Duitsers hadden wel in de gaten dat er meerdere jonge kerels ondergedoken zaten. Om die toch boven water te krijgen gingen ze in elk dorp een

vooraanstaand iemand (bijvoorbeeld het hoofd van een school, pastoor of dominee) oppakken en vastzetten. Daama kreeg iedereen in het dorp bericht van de bezetter. Elke onderduiker werd gesommeerd zich te melden. Als dat niet gebeurde werden die gegijzelde mensen dood geschoten. Er werd ons niets aangedaan, wel moesten wij voor hun gaan werken. Ik was inmiddels twee-en-een-half jaar ondergedoken. Ik heb mij aangemeld, evenals meerderen en we werden verzocht voor de Duitsers te gaan werken. Hoofdzakelijk bestond dat voor mij uit loopgraven maken. Ik was dus weer vrij man en weer thuis bij mijn ouders. Vandaar uit ging ik elke dag voor de Duitsers werken. Eerst was dat in Schutteteen, dat was een dorp over de grens bij Dinxperlo. Weken later moest dit werk gebeuren bij Doetinchem. Als het erg zanderig was moesten we de zijdkanten met zakken en balken verstevigen. Toen heb ik het saboteren al geleerd. Hout wat je alleen makkelijk dragen kon, deden we steevast met twee man. Er was altijd Grüne Polizei in de buurt. Een leuke anekdote uit die tijd: een van onze mensen (Jan Stroet, een druif) had altijd een PTT-pet op. Die Grüne vroeg aan Jan: 'Was bedeutet das?' Jan zei:

'Prettige Tijd Tegenwoordig'. Daar verstonde de mof niks van, dus vroeg hij: 'Was sagen Sie?' Jan zei: 'Het zout is op de bon' Het zuiden van Nederland was bevrijd tot Nijmegen. In die tijd, november 1944, kregen wij evacués uit de omgeving van Nijmegen bij ons ingekwartierd. Die mensen moesten daar alles achterlaten en werden in de Achterhoek overal ondergebracht. Wij hadden een gezin uit Duiven. Daamaast waren er ook nog Duitse soldaten in ons huis; die eisten de voorkamer op. Verlichting was in die tijd heel schaars. Trouwens, alle ramen moesten 's avonds verduisterd zijn. 's Avonds zaten wij bij een oliepitje, dat was een jampotje, half vol water, daar olie bovenop, dan een soort schoenveter door de deksel en branden maar. Mijn vader had de gewoonte om 's avonds, om ongeveer 10 uur, de rozenkrans te bidden, op de knieën voor een stoel. Onze evacués waren toevallig ook katholiek, maar ook enkele Duitse soldaten deden trouw mee. Nog een voorval dat ik nooit vergeet: één van de kinderen van onze evacués had difterie. Omdat we sommige nachten noodgedwongen in de kelder moesten slapen (op stro) was de kans op besmetting wel aanwezig. Ik werd

dan ook heel erg ziek, er mocht niemand bij me komen, alleen mijn moeder mocht mij verzorgen.

Er zijn toen meerdere jonge mensen aan gestorven. Ik vergeet die tijd nooit. Gelukkig is alles goed gekomen. We zullen maar zeggen: onkruid vergaat niet!

Onze evacués werden in dat voorjaar verder getransporteerd naar Drenthe en Groningen. Zo sukkelden wij verder het voorjaar 1945 in. Intussen werd het steeds gevaarlijker in onze omgeving.

Ook onze buurman Tangelder werd getroffen. Jan en Cato Tangelder kwamen op 24 maart om bij het bombar-

dement op hun huis. Alleen hun enige zoon Jan, 11 jaar oud, bleef gespaard; hij was licht gewond.

Vader Jan en moeder Cato werden bij ons in de voorkamer opgebaard.

In die zelfde week kregen wij op onze boerderij ook een paar granaten. Er ontstond gelukkig geen brand, wel waren er vier koeien in de stal geraakt. Diezelfde nacht zijn die koeien toen nog geslacht.

Het was een prachtig voorjaar, wat het weer betreft. Het oorlogsfront kwam steeds dichterbij. De Canadezen kwamen vanuit Duitsland de Achterhoek binnen.

Op 30 maart, Goede Vrijdag, schoten

Het huis van Jan en Cato Tangelder aan de Oude Dinxperloseweg, na de brand.

ze de schuur bij buurman Vossers in brand. Ik ging er naar toe om te helpen met het blussen.

Gelukkig kregen we de brand wel uit, maar vanwege het geweervuur, van zowel Duitsers als Canadezen, moesten we daar de kelder in.

Toen we na een paar uur buiten gingen, zagen we tot onze verbazing dat de hele Dinxperloseweg vol stond met legerauto's, met allemaal een witte ster, dat betekende Canadese soldaten.

Die nacht bleven we in de kelder. Er was nog volop geweervuur, te gevaarlijk om buiten te komen.

Goede Vrijdag 30 maart 1945 werden we bevrijd van de Duitsers.

De loopgraven die wij gegraven hadden bij Doetinchem hebben hun dienst misschien nog wel gedaan, misschien nog meer in het voordeel van de Canadezen dan van de Duitsers.

Bij ons op het erf stonden Canadese tanks, ze hadden van alles om uit te delen: sigaretten, chocola, wit brood, enz. Ik heb mijn accordeon met 12 bassen nog geruild voor één met 24 bassen. Al met al duurde het toch nog enkele weken, voordat de bevrijding van Nederland een feit was. Je kunt je niet voorstellen hoe blij iedereen was. Vijf jaar bezetting was voor ons allemaal een rottijd geweest. De mooiste

tijd van mijn jonge leven-15 tot 20 jaar- was verknald door de oorlog. In de eerste maanden na de bevrijding in mei 1945 werden er overal bevrijdingsfeesten gevierd. Wij in de Kroezenhoek hadden een grote wagen gemaakt voor de optocht. Trekkers waren er toen nog niet, dus wij hadden een os opgescharreld, die de wagen moest trekken. Maar je weet hoe ossen soms kunnen zijn, dus gebeurde het dat hij soms niet verder wilde. Misschien dacht hij wel: trek die wagen zelf maar! Onze koetsier was Gert Roes van de Reinder (de man die 10 jaar later met mijn zus Jo ging trouwen).

BONKAART LC 901				Zelfverzorgers Vlees	
voor de 1e en 2e Periode 1949 (19 Dec. 1948 t/m 12 Febr. 1949) (Voor personen geboren in 1935 t/m 1944)					
Algemeen 610	Algemeen 609	Brood 606	Brood 604	Brood 604	Brood 604
		Brood 605		Brood 604	Brood 604
		Brood 599	Brood 594	Brood 594	Brood 594
		Brood 595		Brood 594	Brood 594
Algemeen 530	Algemeen 529	Brood 526	Brood 524	Brood 524	Brood 524
		Brood 525		Brood 524	Brood 524
Algemeen 490	Algemeen 489	Brood 486	Brood 484	Brood 484	Brood 484
		Brood 485		Brood 484	Brood 484

De distributie van verschillende levensmiddelen enz. duurden nog tot ca. 1949. Hierbij de laatste bonkaarten: Algemeen en Brood, de periode 19 dec. 1948 t/m 12 febr. 1949.

Oorlogsherinneringen Nieuwdorp/Bontebrug-Silvolde

Ben Vriezen

Eind mei 1940 was ik een keer voor een boodschap te Bontebrug bij Mentink in de winkel. Even later diende zich ook boer Lankhof uit de Slaege aan. Ik hoorde hem tegen Mentink zeggen: ‘Goeiendag, ik kom de fiets van mien zoon ophalen’. De oudste zoon van Lankhof was soldaat in het Nederlandse leger. Als hij naar de kazerne moest dan gaf hij zijn fiets altijd bij Men-tink in bewaring, stapte dan in de bus, om dan bij terugkomst weer op z’n fiets naar huis te rijden. Maar tijdens de Pinksterdagen raakte hij op de Grebbeberg bij de gevechten tegen de Duitse overvallers betrokken en bleef hij daar in de strijd ...; hij zou nooit meer op de Bontebrug en in zijn oudershuis in de Slaege terugkomen...

Dat was natuurlijk een zeer ernstige ervaring voor me, maar verder ging het leven onder de bezetter aanvankelijk toch nog zo ongeveer z’n gewone gang. Maar vervolgens zetten de Duitsers ons toch met kleine stapjes steeds verder onder druk, met name de Joodse inwoners. Sommigen hunner zochten een onderduikadres, anderen dachten dat het nog wel mee zou vallen.

Mijn vader handelde altijd met Isaäk Herschel uit Terborg; hij vond een veilig onderkomen en overleefde de oorlog.

Door de controle op de verbouw van alles en de distributie van bijna alle producten kwam er op den duur gebrek aan bijna alles. Voor de boeren was het de kunst om wat van de eigen verbouw van graan en van het vee en van de slacht achter te houden, voor eigen gebruik en voor de medeburgers. Maar dit alles moest dan wel stiekem be- en/of verwerkt worden. Zo had mijn vader in het kippenhok een graanmolentje en een oliepersje in bedrijf. Gelukkig is hij nooit gesnapt...

Het verzet, oftewel de ondergrondse, kwam langzamerhand ook steeds meer op gang. Op dat gebied waren onder anderen de jongens van dokter Cappetti te Ulft zeer actief. Het kwam wel eens voor dat mensen van de ondergrondse enkele nachten bij ons kwamen slapen, onder anderen een zekere Kees; we hebben nooit een achternaam van hem doorgekregen. Een zekere Deurlo, belastingambtenaar te Winterswijk, bracht

eens een volle week bij ons door. De elektriciteit werd ook vaak afgesloten, maar den Rooien Massop (PGEM-man) uit Ulft zorgde er dan voor dat het loodje in de meterkast een tijdje verwijderd werd, zodat we in onze werkplaats weer stroom hadden voor onze zaag- en schaafmachines.

Aan het eind van de oorlog kwamen we er achter dat er over de grens bij Rees en Bienen een paar verschrikkelijke arbeidskampen voor mannen uit o.a. Rotterdam, Den Haag, Haarlem en Apeldoorn gevestigd waren. Maar op den duur wisten - dankzij een aantal Nederlanders - de meesten van hen naar Megchelen enz. weg te komen. Die mensen werden hier dan eerst in noodziekenhuizen opgevangen en daarna bij gastgezinnen ondergebracht. Zo arriveerde de heer Wim Beekink uit Den Haag bij ons thuis. Hij is hier weer behoorlijk aangesterkt en na de oorlog weer naar zijn vrouw en kinderen in Den Haag vertrokken. In september 2011 is hij overleden.

Eindelijk kwam de bevrijding van de kant van de Kerspas. Maar de Duitsers rondom om ons huis en de Bontebrug wilden hen toch nog tegenhouden. In ons buurtje (thans Bontebrug 2-4-6) zaten de Duitse

soldaten elk in een eenmansgat (gaten van 1 bij 1 meter en bijna 2 meter diep). De commandant zat het dichtste bij de weg en hij beval zijn soldaten tot de aanval over te gaan, maar die zagen daar het nut niet meer van in; ze schoten zelfs een paar kogels in zijn richting af... Hij raakte gewond.

Inmiddels kwamen de geallieerden steeds dichterbij..

De commandant zat nog licht gewond en als verdoofd in het eenmansgat. Buurman Liebrand en ik hebben hem er uit gehaald en bij ons in onze werkplaats op een deken gelegd. Mijn moeder knielde bij hem neer en probeerde hem wat te drinken te geven en de levensgeesten te activeren, maar de man overleefde het niet...

We waren bevrijd!

Tijdens het oprukken van de geallieerden zaten we in onze buurt allemaal zoveel mogelijk in de kelder. Zo ook bij de familie Heersink. De geallieerden hebben blijkbaar iets zien bewegen achter het kelder-raam, waarop ze vervolgens een granaat afschoten. Johan (25 jaar) werd dodelijk getroffen; zijn vader en broer werden gewond. Mijn vader en ik hebben Johan uit de kelder gehaald, opgebaard en in de kist gelegd.. Nooit meer oorlog!

Oorlogsherinneringen Veldstraat-Silvolde

Anny Raben-Böhmer

Toen ik nog een kind was... woorden uit een lied van volkszanger Willie Albertie. Onder deze titel zou ik ook mijn herinneringen willen rangschikken. Ze zijn deels uit de verhalen van mijn ouders en mijn zus. Sommige gebeurtenissen kan ik me zelf ook nog herinneren. Het was een rampzalige en gevaarlijke tijd. De onderdrukking en het verdriet ging, grotendeels aan je voorbij. Vond het best fijn, dat je even niet naar school hoefde. Was in het laatste oorlogsjaar net begonnen op de lagere school. Maar jufvrouw Van Santen kwam ons thuis bijspijkeren. Later toen we weer naar school konden, leerden we, hoe we op een snelle manier onder de bank konden komen bij luchtalarm.

In het laatste oorlogsjaar kregen wij twee soldaten ingekwartierd. Walter Hübner, kwam uit de buurt van Maagdenburg en Walter Nettwett, een Oostenrijker uit Graz. Ze kwamen vanuit Rusland naar ons toe en legerden in de Openbare School. Ze moesten hier weer een beetje op verhaal komen na alle ontberingen in Rusland.

De tenen van die Walter Hübner waren helemaal bevroren. Hij was verpleger en hij verzorgde die tenen zelf. Hij had ook veel medicijnen, verband en pleisters in de kast. Wanneer je was gevallen op je knie, dan verzorgde hij je gehavende knie keurig.

Bij Bieleveldt, onze burens hadden ze ook inkwartiering. Daar was zo'n hoge piet, compleet met platte pet en pofbroek. Wij noemden hem de 'spies'.

De gaarkeuken in de Openbare School voldeed vaak niet aan de wensen en de smaak van de soldaten. Ons moeder kookte dan wat meer, zodat de gasten ook een hapje mee konden eten. Ze waren daarvoor heel dankbaar.

Het wagenpark van de soldaten was destijds ondergebracht in de fabriek De Lovink. We vonden het natuurlijk prachtig, dat we eens mee mochten rijden in zo'n jeep. Maar als we voorbij ons huis reden, moesten we ons bukken. Want vader en moeder mochten ons dan niet zien.

Gezamenlijk met de fam. Buiting

zaten we bij fam. Gries in de kelder. Er stond één groot bed. Over de hele breedte van het bed lagen alle kinderen. Mijn broer was nog een baby; die werd altijd in verschillende dekens gepakt.

Bij een granaatvuur had een granaat ook het huis van de fam. Buiting beschadigd terwijl we met zijn allen in de kelder zaten. Toen het weer wat veiliger was geworden, wilde vader Buiting gaan kijken naar de schade.

Mijn vader vertelde jaren later, dat hij bij de terugkomst aan buurman gevraagd had: 'En buurman, hoe zut dat t'r bi-j ow uut?'

Hij had geantwoord: 'Niet zo best, het huidjen van Doortjen lig op de aerpels en de hele boel lig veur merakel.'

Mevrouw Buiting heette Doortje.

Het geluid van de Jabo's kon ik precies onderscheiden en de grote lichtkogels zie ik nog aan de hemel staan. Vader haalde ons dan uit bed, want dit moesten we zeker zien.

Toen 19 maart, de feestdag van de H. Jozef, het kasteel De Schuylenburch gebombardeerd werd, waren de ingekwartierde Duitsers bij ons al weg. Maar van het mooie kasteel

bleef niet veel over. Op de gracht van het kasteel gingen wij schaatsen en slieren (glijden). Veel plezier gehad en veel pret beleefd daar op die ijspiste.

Kan me ook nog goed herinneren, dat de Openbare School gebombardeerd werd. We waren aan het spelen op het schoolplein. Het was Palmvasen. Ik weet nu nog niet, wie die man is geweest, die mijn zus en mij plotseling bij de arm greep en commandeerde: 'De kelder in'.

Die dag vond meester Siebelink de dood door een granaatscherf.

Toen alles weer een beetje rustig was geworden gingen wij kijken in de school. Overal lagen schriften, boeken en schoolbenodigheden. De kleurpotloden oefenden een magische aantrekkingskracht op me uit. Zocht dus een mooie verzameling uit. Maar bij thuiskomst moest ik van mijn ouders meteen alles terug brengen. Spullen van anderen. Basta!

De bevrijding heb ik toch wel van nabij beleefd. Die vrijdag, Goede Vrijdag 30 maart, kwamen de Engelsen met hun tanks vanuit de Kroezenhoek naar de Veldstraat (nu Prins Bernhardstraat).

Vlak voor onze winkeldeur en verderop stonden de tanks. Uit de tank, die pal voor de deur stond zie ik nog die Tommie omhoog komen. Hij lachte en liet ons het vrede-
steken zien. Hij vormde met zijn wijs- en middelvinger de letter V.

Van hem kregen we ook de eerste kwatta. Mijn zus ging alle tanks af.

Overall waren lachende mensen en iedereen riep: Vrij, Vrij!!!

In de namiddag zijn we nog weer even in de kelder geweest, want er werd vanuit de kerktoren door enkele Duitsers geschoten.

Vader heeft ons later verteld, dat een verdwaalde Duitser bij ons achter door de hof kwam met een granaat op de kruiwagen. Hij verdween over het land en door de hof van Bruur Heiming richting Terborg.

Dit was een greep uit mijn herinneringen. Beslist zijn er nog veel meer. Misschien een andere keer .

De Openbare School, begin 1900

Een en ander over de routes die onze bevrijders op 30 en 31 maart en 1 april 1945 volgden

Bernard Dorrestijn

Op de pagina's 22 en 23 staat een kaart van onze omgeving, met daarop aangegeven een proeve van de routes die de Britse en Canadese bevrijders op 30 maart (Goede Vrijdag), 31 maart (Stille Zaterdag) en 1 april (Eerste Paasdag) 1945 bij de bevrijding van onze streek volgden. Het gaat me hierbij duidelijk om de routes op de eerste dag van de acties, om die van de stoottroepen, de echte bevrijders dus, niet om de vervolgcolonnes, dat is een heel ander verhaal. De routes van 30 maart zijn in donkerbruin aangegeven, die van 31 maart in oranje en die van 1 april in groen.

Bij het opzetten van de kaart is uitgegaan van informatie uit tientallen boeken en andere publicaties en van even zo vele interviews. Waarbij al direct moet worden aangetekend dat die informatie lang niet altijd gelijklopend is. Dus moesten er keuzes gemaakt worden; en mogelijk heb ik daarbij wel eens verkeerd gekozen! Mijn welgemeende excuses daarvoor!

Eind maart 1945 staken de Britten en Canadezen bij Rees en Wezel de Rijn over - Operatie Plunder -

en op 28 maart bevrijdden zij het dorp Megchelen, als eerste plaats boven de grote rivieren.

Op 30 maart startte vandaar uit de bevrijding van oost en noord Nederland.

De planning was dat de Canadezen de lijn Gendringen-Ulft-Silvolde-Terborg-Doetinchem-Hummelo zouden volgen, als ook de lijn Varsseveld-Halle-Zelhem-Ruurlo-Lochem-Twente-Drenthe-Groningen.

De Britten moesten Dinxperlo, Aalten, Winterswijk en de oostelijke Achterhoek zuiveren en daarna Duitsland intrekken.

Op 30 maart trok een Canadese eenheid vanuit Megchelen richting Netterden en ook een richting Wals, Wieken, Milt, Gendringen, Ulft, Etten enz.

Toen andere Canadezen op 31 maart vanuit Megchelen en Gendringen in Ulft arriveerden werden ze daar met een vernielde Oude IJsselbrug geconfronteerd en konden ze nog niet onmiddellijk naar Nieuwdorp/Bonteburg-Silvolde doorstoten. We komen daar nog op terug.

De Engelsen trokken op 30 maart vanuit Megchelen via Anholt, Dinxperlo, IJzerlo en Lintelo naar Aalten, en ook via Dinxperlo, Sunderwick en Bocholt naar Aalten en Winterswijk.

Ook op 30 maart trokken gecombineerde Candees-Britse eenheden vanuit Megchelen via Anholt, Voorst (noodbrug i.p.v. de vernielde Holtforster brug), over de Tulenstraat naar de Terborgseweg in Breedenbroek en vandaar in noordelijke richting.

Bij de Marmelhorst aangekomen sloeg aldaar een eenheid rechtsaf en bereikte vervolgens Sinderen, waar men die dag nog tot voorbij de Keurhorsterkerk doorstootte en even voorbij die kerk omstreeks 17.00 uur in het daar aanwezige weiland een kampement opzette. In die tijd kraste bij Lammers van de Vicaalstede aan de Molenweg een Engelse soldaat in een plank van de schuur:

‘W.B. Englisch Armee 29-3-1945’.

Dat was een kleine vergissing van W.B., want op 29-3 was hij nog in de omgeving van Megchelen.

Maar in tijden van oorlog, als je anderen aan het bevrijden bent, kom je wel eens met de dagen en data in de war, dus we nemen W.B. zeker niets kwalijk!

Een ander gedeelte vervolgde bij de Marmelhorst de weg naar de Kerspas, alwaar een zuiver Brits deel van de eenheid de weg richting Nieuwdorp/Bontebrug bleef volgen. We komen daar nog op terug.

Een groter deel sloeg de Oude Dinxperloseweg in. Bij de Lange-dijk (nu Kroezendijk geheten) sloeg het grootste deel van deze eenheid genoemde weg in, maar aan het eind reed men door het weidje van Willem Schoppers.

Het is ook bekend dat hongerige bevrijders graag het kippenhok ingaan en om snel even een paar eieren te tikken en de inhoud tot zich nemen. Bij Seinhorst van Groot Salemink hadden ze echter pech, want daar tikten ze een paar gipseieren stuk...

Ze vervolgden de Kroezendijk en de Harterinkdijk en arriveerden die dag nog bij de boerderijen Harterink en Oberink bezuiden Varsseveld.

Op de Oude Dinxperloseweg reed het overgebleven deel van de eenheid door naar Silvolde en bereikte die dag nog de omgeving van de Dennenberg-Munstermanstraat. De Britten die via de Dinxperloseweg naar Nieuwdorp/Bontebrug doorstootten hielden zich niet aan

de planning dat die omgeving vanuit Ulft door de Canadezen bevrijd moest worden. Maar de Canadezen werden in Ulft door de opgeblazen brug tegen gehouden.

Het is me niet bekend of de actie van de Britten een met de Canadezen gecoördineerde of een toevallige vergissing is geweest.

Hoe het zij, de Britten zetten te Bontebrug in de voormiddag van de 30-3 een paar gevechtswagens tussen de Gereformeerde kerk en de woning van de familie G. Oberink. Deze wagens werden echter vanuit de een of andere hoek door de Duitsers in brand geschoten, met het gevolg dat de kerk en de pastorie van dominee M. Wielemaker en het huis van Oberink in vlammen opgingen.

Was het geschut op het perceel Lichtenberg verantwoordelijk voor dit fatale vuur? Onlangs vertelde groenteboer G. Kok te Bontebrug me dat de nog te Ulft aanwezige Duitsers het hadden afgeschoten... Dat zou dan waarschijnlijk hun laatste oorlogsdaad geweest zijn... De Tommies trokken diezelfde 30-3 nog door tot Silvolde, alwaar ze voorbij het centrum op ernstige tegenstand stuitten, reden waarom ze die avond en nacht op en rond de Markt halt hielden.

Op 31 maart bleven de Canadezen in Ulft niet bij de pakken (de kapotte brug) neerzitten. Ze sloegen vlug een baileybrug naast de wrakstukken van de bestaande en stootten daarover snel door naar Nieuwdorp/Bontebrug en Silvolde.

Samen met de Britten werd toen de Duitse tegenstand voorbij het dorpscentrum gebroken en zetten ze een kampement op, op de hoek Terborgseweg-Laan van Schuilenburg. In de Paasnacht trokken de Canadezen en Britten op naar Terborg en al om drie uur was Terborg bevrijd. Men trok al snel door naar Gaanderen-Doetinchem.

Nog altijd bevond zich een Britse eenheid bij de combinatie die eigenlijk in de oostelijke Achterhoek en Twente moest opereren. Deze is toen waarschijnlijk in Gaanderen rechtsaf de Steverinkstraat ingeslagen en vervolgens rechtsaf de Heidedijk opgegaan. Bij de Keppelbroeksdijk aangekomen namen de eerste tanks de scherpe bocht naar links richting de Knienenbultse school, maar de volgende sneden de bocht af en reden bij Berkelder door het weiland, waarbij ze ook het ijzeren weidehek niet ontzagen... Berkelder is nog een dag aan het hameren geweest om het fatsoen er weer in te krijgen...

De Britten zullen wel richting Varsseveld-Lichtenvoorde getrokken zijn en zich bij hun eigenlijke onderdeel gevoegd hebben. Zij waren het die ons op Goede Vrijdag in Silvolde bevrijdden!

Foto: Leo Marriet

Zoals gezegd zijn op de kaart alleen de bewegingen van de troepen op 30 maart, 31 maart en 1 april ingekleurd, en dat in de eerste plaats van de hoofdeenheden.

De gebieden links en rechts daarvan moesten natuurlijk ook gezuiverd worden, maar al die bewegingen van de bevrijders zijn me echter veelal onbekend en heb ik dan ook niet aangegeven.

In het verleden heeft wijlen de heer Leo Bruil Traanboer daar nog wel heel veel over opgespoord en vastgelegd in zijn boek 'Wisch in bezettingstijd 1940-1945'.

In het standaardwerk 'Canadezen in actie', 1990, zetten Hen Bollen en Paul Vroeman ook diverse routes

op de kaart, maar deze behoeven zo hier en daar behoorlijk wat correcties, zo verzekerde me jaren geleden wijlen Henk Agterhof uit Dinxperlo al.

Op de kaart is ook niet aangegeven waar de Britten opereerden en waar de Canadezen, maar op voorgaande pagina's heb ik daar een enkele keer wel wat over opgemerkt.

In het algemeen kan gezegd worden dat daarover veel verwarring bestaat, b.v. ook in dit Bulletin en in het Bulletin Voorjaar 2010.

Zo worden de bevrijders van Nieuwdorp/Bonteburg en Silvolde nogal eens als Canadezen aangemerkt, terwijl dit toch echt Tommies/Britten waren.

Op andere plaatsen worden Canadezen weer Tommies genoemd, een betiteling waar eerstgenoemden altijd resoluut bezwaar tegen aantekenden!

De verwarring wordt voor een groot deel veroorzaakt door de vijf-puntige witte ster op de geallieerde voertuigen, zowel op de Canadese als ook op de Britse.

Genoemde ster lijkt wel iets op het embleem van Canada, het esdoornblad. Zodoende werden heel veel Britse voertuigen ten onrechte vaak als Canadees aangemerkt.

De vijfpuntige witte ster was gewoon een geallieerd herkenningsteken. We vinden ze op de zijkanten, de portieren en de motorkap van de voertuigen.

De grote witte ster op de motorkap was voor geallieerde vliegers een duidelijk teken dat men daar beneden met bevriende troepen van doen had.

Nu was het zo dat sommige voertuigen wel het esdoornblad-teken voerden; dat waren dan inderdaad Canadese.

De Canadese staat nam overigens het esdoornblad pas in 1965 als nationaal embleem aan.

In hun boek 'Canadezen in actie' schrijven Hen Bollen en Paul Vroeman hierover:

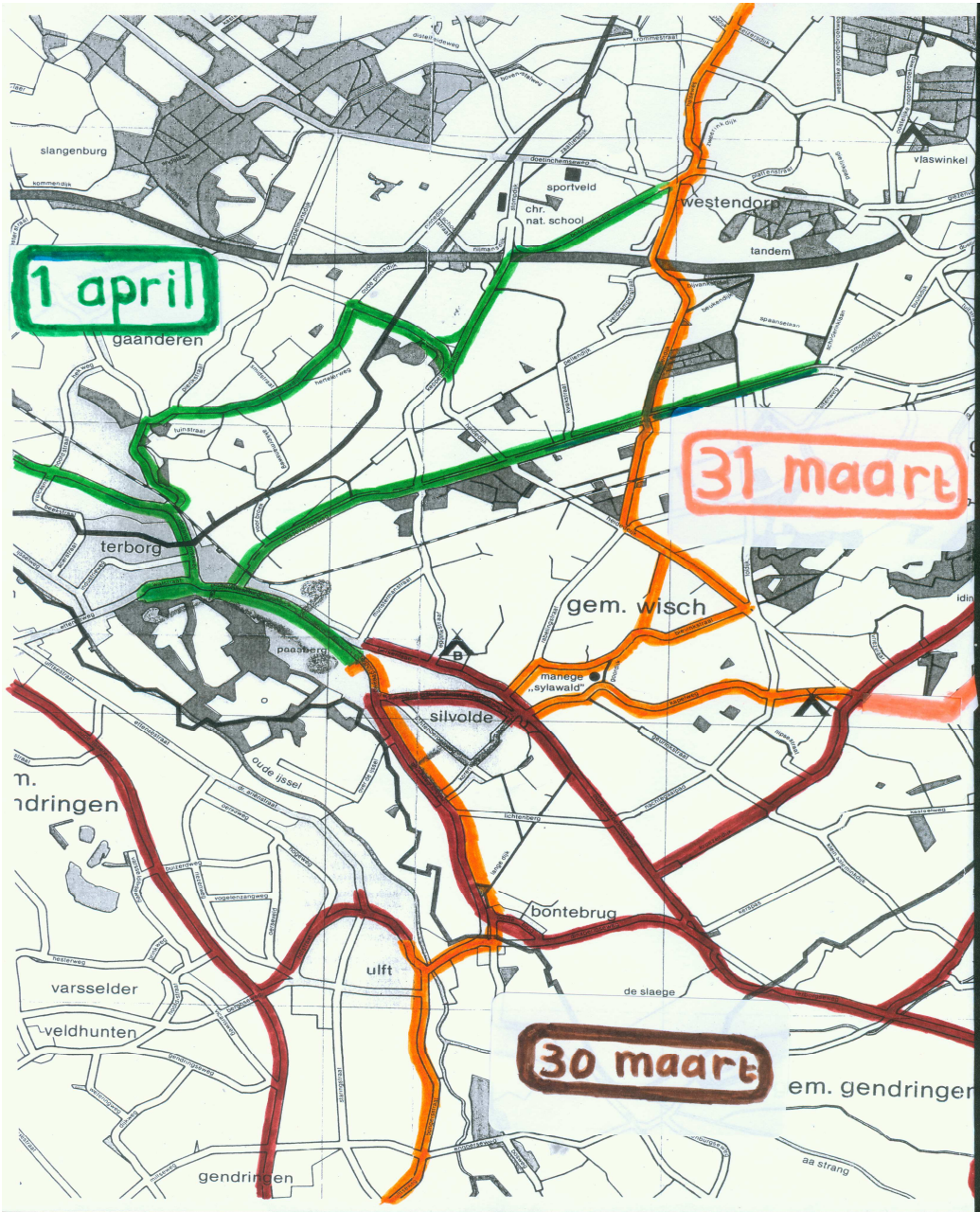
De Maple Leaf, het suikeresdoornblad- of ahornblad, was allang een officieus Canadees symbool, onder meer tijdens de Tweede Wereldoorlog, voordat het embleem op 15 februari 1965 officieel het nationale symbool van het land werd.

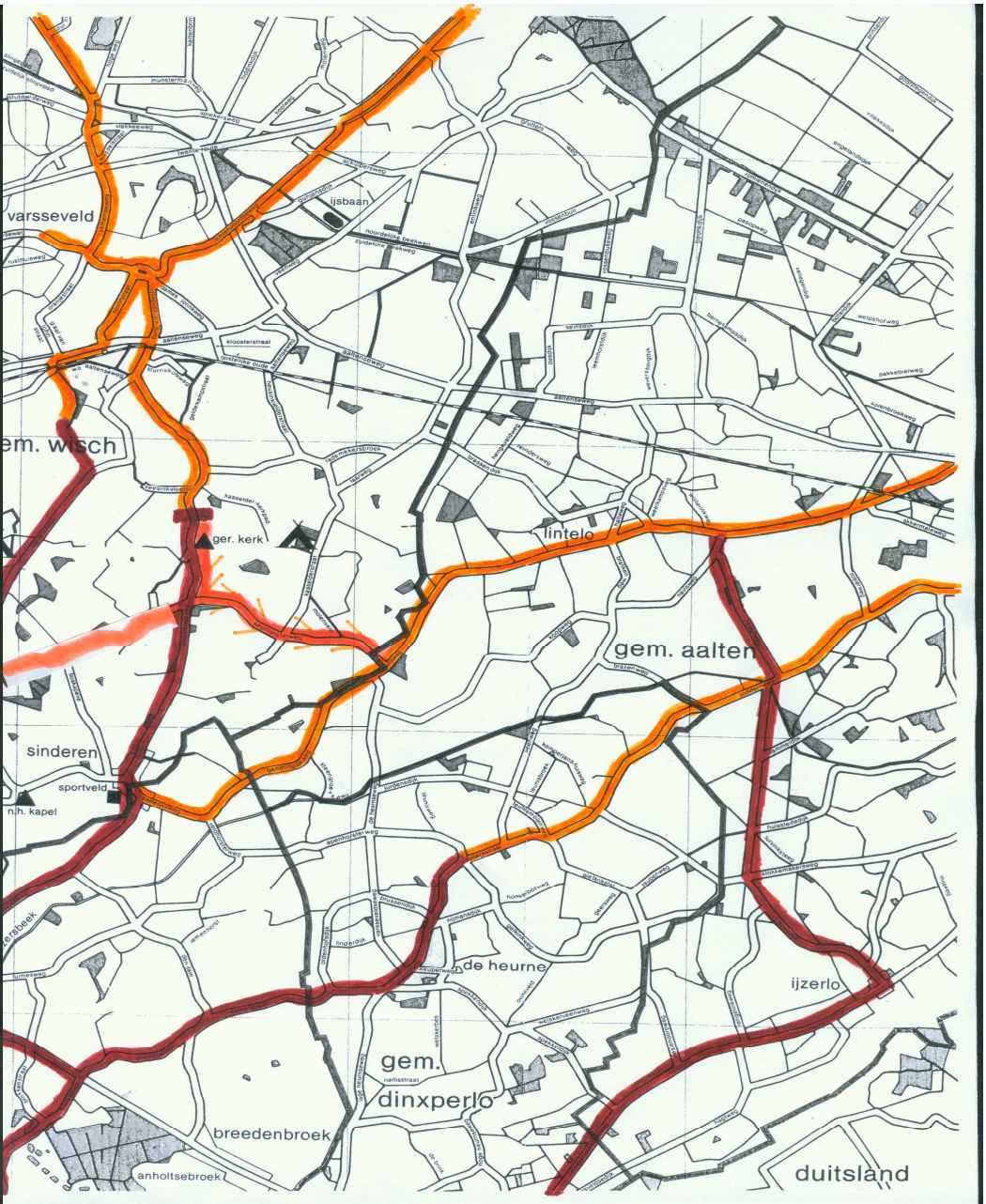

De nationale vlag werd ingesteld bij decreet van koningin Elisabeth nadat beide kamers van het parlement de Maple Leaf als zodanig hadden aanvaard.

De officiële kleuren van het land zijn rood en wit. Het esdoornblad wordt in rood afgebeeld, dat aan beide zijden een rode baan heeft. Het blad heeft elf puntige uiteinden, die de negen provincies en de twee Territories van Canada symboliseren'.

Met dank aan mijn informanten, met name: Karel Migchelbrink, Gerrit Kobes en Tonny Beverdam.

Drama Rees 1944-1945

A.G.W. Brese ..., geestelijk verzorger van de Ned. Herv. Kerk

Voorwoord:

Theo Koolenbrander

Mijn broer Paul moest eind 1944 'todten' in de buurt van Stokkum. Paul was in die tijd nogal astmatisch en werd daarom niet direct ingeschakeld bij de graafwerkzaamheden, maar moest een soort administratie bijhouden. Dat hield o.a. in dat hij moest aantekenen wie zich als 'werker' 's morgens meldde. Daar had hij grote moeite mee omdat de boel wel eens gesaboteerd werd door de 'werkers' en hij ook niet als verrader wilde optreden, maar hij werd wel verantwoordelijk gemaakt als het aantal aanwezigen niet klopte. Zo werd hij op Eerste Kerstdag 1944 bij ons te Megchelen door de politie en enkele

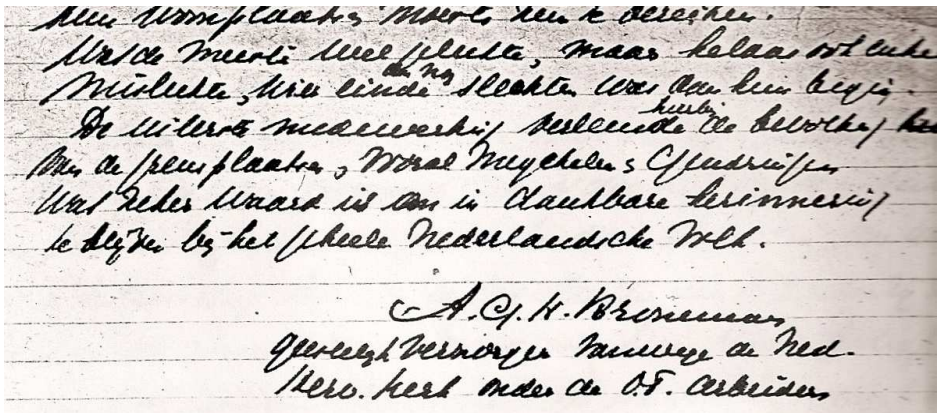
'zwarthemden' uit Gendringen thuis opgehaald voor verhoor.

Kennelijk was hiervan de bedoeling om Paul te intimideren, want tegen de avond werd hij weer vrijgelaten.

Tijdens dit vervelende klusje in Stokkum kwam regelmatig Meneer A.G.W. Brese..., geestelijk verzorger van de Ned. Herv. Kerk, onder de O.T. arbeiders een praatje maken en hieruit onstond na de oorlog wat correspondentie met o.a. de volgende zeer gedetailleerde beschrijving van het drama dat zich in Rees voltrok.

Hieronder treft men een kopie van het slot van de brief- met een onduidelijke ondertekening - aan.

Helaas kan ik niet meer achterha-

Alle woonplaatsen, maar een te bereiken.
Wat de Meent is heel slecht, maar helaas het lukt
Mijn broer, die vindind slechte was dan hier bij je.
De wileren medewerker, welke de belofte ^{heeft} te
aan de woonplaatsen, Moral Megchelen's Oudrijpen
Wat zeker maar is dan in Vlaanderen herinnering
te krijgen bij het gehele Nederlandsche Volk.

A. G. W. Breseman
geestelijk verzorger van de Ned.
Herv. kerk onder de O.T. arbeiders

len hoe deze meneer werkelijk heet omdat mijn broer inmiddels overleden is en ook mijn schoonzus zich zijn naam niet meer kon herinneren.

Toch blijft het een waardevol document waarin nog weer eens duidelijk wordt gemaakt welke afschuwelijke zaken zich in diverse kampen tijdens de Tweede Wereldoorlog afspeelden.

Voor Old Sillevold reden om dit 70 jaar na dato alsnog in ons Bulletin op te nemen.

Het verslag begint met een meer algemeen gedeelte, gevolgd door een zeer gedetailleerde beschrijving van de situatie in het kamp.

Dan volgt hier de brief:

Razzia's in vrijwel alle provincies van Nederland, die nog door de Duitsers zijn bezet. Straten, geheele wijken, vooral in de groote steden van het westen, worden afgezet en daarna systematisch en grondig door mannen van de S.S., de groene politie en hun satellieten 'de landwacht' uitgekamd.

De volgende dagen zijn de meeste van de groote verkeerswegen leidende van W. naar O. gevuld met onafzienbare kolonnes kinderen en mannen van 14 tot en met 70 jaar, rijken en armen, arbeiders en intel-

lectueelen, zieken en gezonden, allen bestemd voor slavendienst bij de organisatie Todt (O.T.)

De Deutsche bezettende macht bereikt met deze telkens weer herhaalde klop- en drijfsjachten op menschenlijk wild drie dingen:

Ten 1^e wordt alle soort van illegale actie hierdoor sterk belemmerd of geheel stilgelegd.

Ten 2^e is het risico van onlusten in de groote steden, die, gezien de uiterst slechte voedselpositie van Duitschland, met groote zekerheid verwacht mogen worden, tot het minieme gereduceerd.

Ten 3^e verschaffen deze maatregelen zeer goedkoop arbeidsmateriaal aan de Deutsche legerleiding bij de uitvoering van haar defensieplannen.

Eenige dagen later zien de nog weinige koeien en schapen, in de weiden, gelegen in de driehoek, die gevormd wordt door Rijn, IJssel en Oude IJssel, hun plaatsen ingenomen door groote kudden menschen, die wat verzorging en behandeling betreft er 10 x slechter aan toe zijn dan zij zelf.

Opgepakt van de straat, weggesleurd uit huis, zaak, bedrijf, fabriek en kantoor, niet in de gelegenheid om ook maar iets mee te nemen aan reservekleeding of het minst te ont-

beren toiletartikel, verkeerden de meesten van deze dwangarbeiders weldra in een verregaande staat van vervuiling en verkommering. Maar hier is het ook dat de Achterhoeker zich van zijn beste zijde laat zien. In bliksemtempo worden hulpcomité's opgericht. Noodziekenhuizen worden ingericht voor hen die weldra blijk geven niet bestand te zijn tegen het ongewone werk in de slechtste weersomstandigheden. Grootscheepsche kledinginzamelingen vinden plaats. Warme maaltijden worden verstrekt. Overall's en klompen vinden gretig afnemers. Adressen worden verzameld van hen, die genegen zijn één of meer dwangarbeiders geheel voor eigen rekening te nemen wat huisvesting en verzorging betreft. Meisjes en vrouwen wasschen, naaien en verstellen voor de O.T.-ers. De illegaliteit ziet en grijpt haar kans. Stempels worden gestolen, nagemaakt. Valsche ontslagpapieren redden het leven van menige maagpatiënt en t.b.c. lijder, door de S.S. Sturmbaumführer Thätsmann voor 'arbeitsfähig' verklaard. De plaatselijke Roode Kruisafdeelingen verzetten bergen werk. Naar rang of stand, politieke of godsdienstige gezindheid wordt

niet gevraagd. De ambtenaar van het Departement van Binnenlandische Zaken staat in de modder te baggeren naast de voddenkoopman van wijk C.

Allen staan gelijkelijk bloot aan één en dezelfde lichamelijke en geestelijke kwelling. Daarom wordt ook door allen, die niet tot dit vernederende werk zijn gedwongen in groote eendracht en sterke eensgezindheid, door R.Kath. en Protestant, door rijk en arm, door 'links' en 'rechts' alles gedaan, wat maar eenigermate het ellendige lot van deze slaven kon verlichten.

Met eere moet hier genoemd worden den naam van den Heer G.J. Oorlog, waarnemend kringcommissaris van het Ned. Roode Kruis voor Gelderland ten Oosten van de groote rivieren, die de motor is van deze geweldige actie van hulpverlening, die met een vertegenwoordiger van de R. Kath. Kerk en een van de Prot. Kerken een driemanschap vormt, van welk centrum uit de hulpverlening zoo systematisch en methodisch mogelijk wordt geleid, die telkens weer nieuwe initiatieven neemt en uitwerkt en die allen die met hem samenwerken telkens weer opnieuw weet te inspireren tot nieuw enthousiasme en nog grooter ijver.

Ondertusschen wordt met groote smart gewacht op, en gesmeekt om de komst van onze bevrijders.

Teveel slachtoffers reeds heeft dit O.T. monster gemaakt.

Helaas, het zal nog erger, nog veel erger worden, voor aan dit duivel-sche uitroeiingssysteem een einde wordt gemaakt.

Begin November zet de 'grootte trek' in naar het Oosten en Zuid-oosten van de Achterhoek.

Gevaarlijk dicht nadert men nu de Duitse grens. Dan komen geleidelijk verontrustende berichten binnen over passeering van de gevaarlijke streep door groote groepen tewerkgestelden, alles onder dwang van wapenen. Met groote bezorgdheid vraagt men zich af wat nu het lot zal zijn van deze mannen nu ze terecht komen, zoo gevaarlijk dicht bij de hokken der bloedhonden.

Gedurende vrij langen tijd duurt deze onzekerheid, ook al mag veilig aangenomen worden, dat de toestand 'ginds' nog heel wat treuriger zal zijn dan 'hier'.

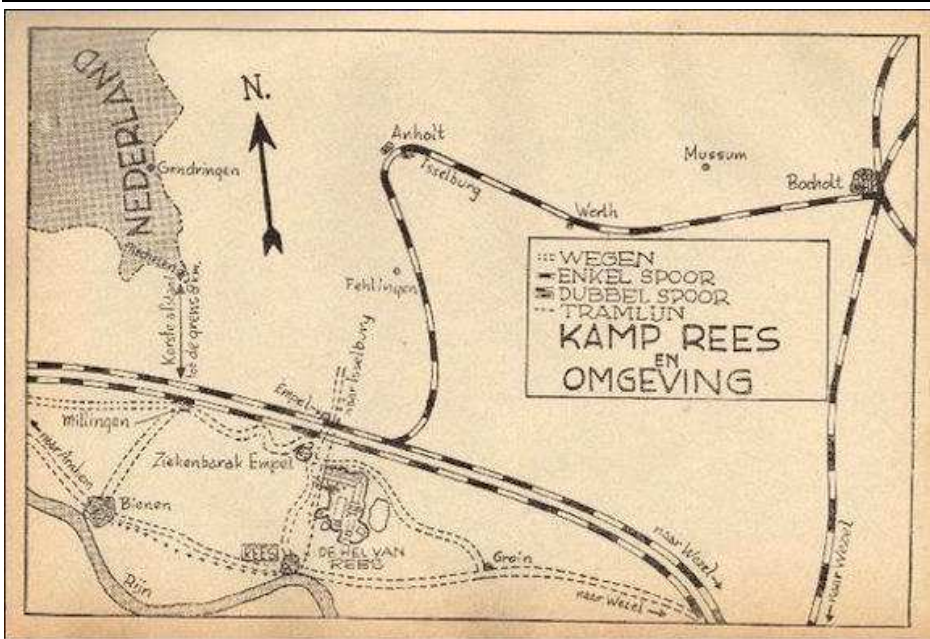
Maar dan komen eind December, begin Januari enkele wrakstukken van wat eens menschen waren over de grens strompelen, met geen andere lichaamsbedekking dan een smerige deken, en vertellen daar aan de grens van de hel waarin ze

twee maanden hebben geleefd.

Met geweerkolven 's morgens in alle vroegte uit het vergane stroo, hun 'bed', gestompt, met stokslagen naar de pantsergrachten gedreven, het leven trachtend te rekken met een 'warme maaltijd', bestaande uit lauw water met enkele kool- en andijviebladeren en een hompje brood en een dikwijls bedorven stuk worst, leiden de Nederlanders in het arbeidskamp te Rees een bestaan zoo slecht, als geen enkel dier het heeft bij de meest hardvochtige en wreede boer.

De verhalen over mishandeling en ontbering, over door en door slechte ligging, absoluut niet te verantwoorden hygiënische verzorging, zijn nauwelijks te geloven, maar deze wandelende lijken met hun baarden van twee maanden, en hun dekens krioelend van het ongedierte en hun lichamen vol bonte en zwarte plekken en door de schurft verschilderde en opengereten huid, spreken helaas maar al te duidelijke taal.

Hier moet ingegrepen worden, zoo snel mogelijk en zo radicaal mogelijk, het koste wat het kost. Wijlen dokter J. der Weduwen (1) en de Heer Clem. Driessen (2) beiden wonende te Aalten, stellen zich 6 Januari persoonlijk op de hoogte van

de toestanden in het kamp te Rees, door clandestien Duitschland binnen te trekken.

De verhalen van de ontsnapten blijken in geen enkel opzicht overduidelijk te zijn. Integendeel, wat men daar te zien en te hooren krijgt tart eenvoudig alle beschrijving. Hier is maar één woord voor: reinste barbarisme.

Honderden mannen zijn in deze omgeving reeds omgekomen, honderden zullen volgen wanneer niet onmiddellijk krachtig wordt ingegrepen en paal en perk gesteld aan de gruwelijke manipulaties van deze sadistische 'kultur-dragers'.

Dat is de boodschap, die zij persoonlijk, na hun inspectiereis aan de Heer Oorlog te Doetinchem brengen. De hulp van de hoogste Roode Kruis instanties inroepen lijkt in dit stadium niet wenschelijk. Besloten wordt om via de bemiddeling van den Heer Hondius (3) contact te zoeken met Dr. Schneider (4).

De laatste wordt verzocht naar Doetinchem te komen. 'Het gaat om de redding van honderden menschenlevens'. Dr. Scheider Duitscher zijnde is ongelovig met de stereotype Deutsche dooddoener: 'Es ist nicht wahr'. Vraagt

namen van de gevluchte Nederlanders. Wordt geweigerd. Vraagt schriftelijk rapport; wordt gegeven. Inmiddels is op eigen gelegenheid dokter van Griethuysen te Gendringen, eveneens aan het werk, i.c. op verkenning uitgegaan. Geheel alleen waagt deze zich eveneens in het hol van de leeuw, om na zijn behouden terugkeer contact te zoeken met de toenmalige burgemeester van Gendringen, de heer Klarenbeek (5), een persoonlijke vriend van de heer Hondius.

Deze gezamenlijke tam-tam acties hebben al wel dit tot gevolg dat èn dr. Schneider èn de heer Hondius zich persoonlijk op de hoogte gaan stellen van de toestanden in het arbeidskamp Rees, in gezelschap van enkele van vorengenoemde heeren. Het is bij die gelegenheid dat de toenmalige burgemeester van Rees, Bauabschnittleiter Röhrig op een tot hem gerichte vraag naar het hoe en waarom van deze miserabele toestanden ten antwoord gaf: 'Dat komt omdat de thuis verhongerde Hollanders het vette O.T.-eten niet kunnen verdragen'.

Het resultaat van deze inmenging van hooger hand in deze O.T. affaire is tenslotte dat de heer Klarenbeek opdracht krijgt om te zorgen voor de repatriëring van de

'zwakste elementen' uit het kamp te Rees en de ziekenbarak te Empel. In den nacht van 24-25 Januari (al dit werk moest 's nachts worden gedaan ter vermindering van het gevaar van aanvallen van Jabo's) wordt een begin gemaakt met de afvoering van die ongelukkigen die er het allerergst aan toe zijn.

Met behulp van vrachtauto's en wagens van de Geld. Tramweg Mij. zijn sedertdien telkens groote transporten zieken overgebracht naar de noodziekenhuizen te Doetinchem, 's Heerenberg, Gendringen, Harreveld e.a..

De prestaties hier verricht kunnen niet hoog genoeg worden aangeslagen. Het was toch zeer gevaarlijk werk dat hier gedaan werd, levensgevaarlijk zelfs. In de 1^e plaats door de voortdurende beschieting en bombardementen en zeker niet minder door de verbetering waarmee de kampeiding deze inmenging in haar zaken gadesloeg. Rechtloos als Nederlanders al waren, zonder meer, waren de mannen die dit werk deden al heelemaal niet zeker dat ze nog weer heelhuids naar huis zouden terugkeeren uit deze gevaarlijke omgeving waar men maar één ambitie scheen te hebben: het vernietigen of vermindering van menschenlevens'.

Daarom hulde aan mannen als dr. Der Weduwen, Oorlog, Van Griet-huyzen, Driessen en zoovele anderen die onversaagd en ongevraagd telkens weer hun eigen leven waagden om dat van anderen te redden. In de 1e week van Februari mocht het mij persoonlijk eindelijk ook gelukken toegang tot het kamp te krijgen als geestelijk verzorger van de O.T.-ers uit Nederland. Mijn geheele leven zal ik de herinnering bij mij dragen aan het eerste bezoek door mij gebracht aan het beruchtste van alle O.T. kampen, een uitgesproken vernietigingskamp, het kamp te Rees. Wadende door een smerige massa

van modder en menschelijk drek bereikte ik de loodsen en de tent waar onze jongens 'huisden'. Stel u voor een aan weerszijden open droogloods voor stenen, op gebrekkige wijze d.m.v. wanden van stroo dichtgemaakt. Het eenige 'lichtpunt' in deze bedompte, donkere ruimte met zijn bedorven lucht, waren de zonnestralen daags en de sterren 's nachts. Het dak vertoonde nl. overal open plekken waardoor regen en sneeuw ongehinderd naar binnen kwamen. In de ergste wintersche periode werden de mannen daar 's morgens wakker (als ze nog wakker

werden) onder een stijf bevroren deken met een laag sneeuw. In de steenoven zelf en in de tent lag men eenvoudig in de modder (nieuw stroo was niet meer beschikbaar) en het totaal verrotte hooi. Latrines waren niet aanwezig. Daar de meesten in sterke mate aan dysenterie leden deed men zijn behoefte eenvoudig op de plaats waar men zich bevond. Strengere critici mogen niet vergeten dat door de bestiale behandeling de meesten van deze menschen totaal weerstandloos en geheel afgestompt waren. 3000 menschen moeten zich behelpen met 1 pomp, die in de vorstperiode nog onbruikbaar was. Echt op zijn Duitsch werd onder vreeselijk getier en gevloek 'het eten' uitgedeeld. Met eigen oogen zag ik hoe herhaaldelijk met knuppels werd geslagen wanneer een en ander niet snel en niet ordelijk genoeg toeging. Vroegen de brutaalsten onderweg om een boterham dan kreeg men daarvoor 's avonds in de blokhut 50 stokslagen. Met eigen oogen heb ik de wonden hierbij toegebracht op de lichamen van de slachtoffers gezien. Op enkele honderden meters afstand van het kamp was een houten

barak als 'ziekenhuis' ingericht. Toen ik daar voor de eerste maal kwam lagen vlak bij dit gebouw onder enkele vodden de lijken van vijf menschen die kort tevoren waren gestorven van honger en uitputting en enkelen tengevolge van een granaatinslag vlak bij de tent. Iets verder lag een groote hoop van vuile en bloederige lompen die een verschrikkelijke stank verspreidde. In de barak zelf was het allertreurigst gesteld. Ik waande me in een groot lijkenhuis. Van alle kanten staarden mij doffe glazige oogen aan uit groote zwarte holle kassen. De stakkers waren levende geraamten. Velen misten het besef om zich te krabben tegen het ongedierte, dat niet bij honderden maar bij duizenden in hun haren zat, in de dekens en de weinige stukjes kleeding die zij nog over hadden. Verschillenden toonden mij hun afzichtelijke wonden, rauw en onverzorgd. Verbandmateriaal was in het geheel niet of in zeer onvoldoende mate aanwezig. Tengevolge van de felle kou waren bij velen handen en voeten bevroren en vervolgens gaan zweren. Ik zag geheel verrotte hielen waar de etter uitdroop, een half vergane huid met geen ander verband dan een smerige lap.

Vrijwel allen leden aan bloeddysenterie, de meesten hadden schurft gehad of hadden het nog. Sommigen waren geheel opgezet door hongeroedeem. Velen waren tuberculeus.

Maar waarom uitvoerig al deze ellende op te sommen. Waarom nog te vertellen van begrafenissen geleid onder granaatvuur, van brand in het lager waarbij 30 personen levend verbrandden, van het bombardement van Rees dat ook tientallen het leven kostte: Het was alles in een woord afschuwelijk. Hier kon en mocht maar een ding gedaan worden: Zoo snel mogelijk transport naar Nederland.

En met man en macht is dat werk in Januari begonnen ook in de verdere maanden voortgezet.

Weldra niet slechts meer van zieken, maar ook van hen die nog loopen konden en die vrijwel iedere nacht regelmatig via smokkelpaadjes over de Nederlansche grens werden gesmokkeld, na vlak daarvoor in het bezit te zijn gesteld van valsche ontslagpapieren, geleverd door de Haarlemsche ondergrondse, en van hun persoonsbewijzen, gestolen met behulp van Nederlandsche kantoormenschen, uit de karto-theek van het kamp.

Hoewel groote risico's ook aan dit

bedrijf waren verbonden moest het gebeuren daar de O.T. leiding niet dacht aan de opheffing van deze wantoestand. Ondanks scherpe controle is het kamp te Bienen aldus geheel leeggemaakt.

In het kamp te Rees waren van de 3000 Nederlanders op 23 maart (de dag van de overtocht over de Rijn door Engelschen en Canadeezen) nog 260 aanwezig.

In kleine groepjes werden deze illegaal afgevoerd en ontvluchtten 's nachts onder deskundige leiding van post tot post gedirigeerd langs binnenwegjes naar Zutfen van waaruit ze op eigen gelegenheid hun woonplaats moesten zien te bereiken. Wat de meesten wel gelukte, maar helaas ook enkelen mislukte, wier einde nog slechter was dan hun begin.

De uiterste meedewerking verleende hierbij de bevolking van de grensplaatsen, vooral Megchelen en Gendringen, wat zeker waard is om in dankbare herinnering te blijven bij het geheele Nederlandsche volk.

A.G. W. Bres...

Geestelijk verzorger vanwege de Ned.Hervormde Kerk onder de O.T. arbeiders.

Dr. J. der Weduwen, naar schilderij van P. te Lintum.

Uit: Aalten in oorlogstijd, door J.G. ter Horst, Aalten 1985:

Dr. J. der Weduwen, de Aaltense arts die samen met C. Driessen veel zieke en ondervoede in Duitsland tewerk gestelde Nederlanders wist te redden. Toen hij eens naar Den Haag was geweest om de autoriteiten op de slechte omstandigheden in de werkkampen te attenderen, werd zijn auto op de terugweg nabij Apeldoorn vanuit een vliegtuig beschoten, waarbij hijzelf om het leven kwam.

Noten:

1. Dr.J.der Weduwen. Deze Aaltense arts, actief in het verzet, slaagde erin via onderhandelingen met de Duitse bezettingensmacht zieke kampbewoners vrij te krijgen.

2. Clem. Driessen, textielfabrikant uit Aalten spande zich samen met dr. Der Weduwen in om het lot van de kampbewoners wat te verzachten.

3. De Duitser dr. Schneider, vertegenwoordiger van de Rijkscommissaris (Seyss-Inquart) in de provincie Gelderland.

4. De NSB-er Hondius. Commissaris van de Konigin in Gelderland.

5. De NSB-er Klarenbeek. Burgemeester van de gemeente Gendringen.

De gemeente Wisch in oorlogstijd 1940-1945

Gemeentearchief Wisch, schrijver niet bekend

Gelegen in de onmiddellijke nabijheid van de Duitse grens was het te verwachten dat, bij den verraderlijken overval op ons grondgebied op den fatalen 10 den Mei 1940, de gemeente Wisch direct daarin betrokken zou worden.

In den vroegen morgen hadden de bewoners van Silvolde en Terborg eerst de stoottroepen, later de groote hoofdmacht zien binnentrekken over den rijksweg Gendringen-Doesburg. Toen realiseerden zij zich reeds dat deze macht te overweldigend was om te kunnen weerstaan. Wonderlijke samenloop dat te Varsseveld waar Burgemeester Boot op het gemeentehuis vertoefde in afwachting van de gebeurlijkheden, in de eerste dagen geen Duitser verscheen. Toch heeft de bevolking daar in de daarop volgende jaren zeker niet het minst het onrecht gevoeld, ons land aangedaan. De Achterhoeker is niet impulsief, eerder is een zekere traagheid in reactie hem eigen, maar wanneer hij eenmaal zijn houding bepaald heeft dan is hij vasthoudend en trouw. Zoo ook hier, uiterlijk onbewogen, maar innerlijk verbeten over het onrecht ons land en

volk aangedaan, was hier voor het later opkomend illegale verzet een voedingsbodem. Die rijke vruchten voortbracht. Gedurende het moedig verzet van onze troepen in de Meidagen van '40 betaalden negen jonge mensen uit de Gemeente Wisch als militair met hun leven de tol voor de eer van het Vaderland.

De Burgemeester in arrest.

In Terborg werd op aanstichting van den kringleider van de N.S.B. al spoedig een kaderschool gevestigd. Een feit, niet vermeldingswaard, ware het niet dat hierdoor reeds spoedig blijken zou dat de N.S.B.-Leiding ter plaatse aan grenzelooze zelfoverschatting leed. Wat was het geval?

Op 24 Juni 1940 was een bewoner van een gemeentewoning te Silvolde middels een gerechtelijk vonnis uit de woning gezet. De plaatselijke leider van de N.S.B. duldde dit niet en trachtte met zijn zwarte hemden 's avonds de woning binnen te gaan en ontzag zich zelfs niet in denzelfden avond met behulp van Duitse militairen den Burgemeester en den dienstdoenden opperwachtmeester der marechaussee te arresteren en 's nachts naar

Arnhem over te brengen. Een fatale blunder, maar niettemin, gezien in de verhoudingen van het oogeblik, allesbehalve prettig voor de betrokkenen. Hier mag gereleveerd worden dat in een vergadering van den gemeenteraad dit voorval - namens den geheelen Raad - het optreden van den Burgemeester genoemd werd : 'Een getuigenis van zedelijke kracht en morele zelfbeheersching, een houding, die den Magistraat tot eere strekt'.

Zooals overal in het land was het eerste jaar van de bezetting betrekkelijk rustig.

De deportatie.

Hoewel in de gemeente slechts één ijzergieterij gevestigd is, is het toch een groot aantal inwoners bij de metaalindustrie betrokken. De fabrieken in Ulft en Doetinchem bieden werkgelegenheid aan zeer veel arbeiders die in Wisch woonachtig zijn. Toen in 1942 een begin gemaakt werd met het "uitkammen" van deze bedrijven stond men als het ware machteloos tegenover deze maatregel. Men werd overrompeld en met een zeer bezwaard gemoed moest men zich schikken. Wat de gevolgen waren? Eén fabriek en dat is wel normatief voor de andere....zag zijn arbeidersaantal van 480 geleidelijk slinken tot 280.

Een deel van deze deze arbeiders was echter werkzaam in Isselborg, Bocholt of enkele andere plaatsen, dicht aan de grens, zoodat zij als grensgangers iederen avond weer thuis kwamen. Bij de anderen, die verder Duitschland in moesten was bij hun eerste verlot de lust tot terugkeer zeer gering, zoodat velen een plaats elders zochten. Na September 1944 werden de bedrijven verder leeggezogen door de organisatie Todt, zoodat in het bovengenoemde bedrijf de sterkte inkromp tot 150 in Maart 1945. Ook de andere industrieën en kleinbedrijven moesten vanzelfsprekend hun percentage afstaan aan den bezetter.

Groote beroering werd ook gewekt toen in October 1942 zes Joodsche Inwoners van Terborg weggevoerd werden naar Duitschland. De verontwaardiging was daarom zoo groot, omdat in een kleine gemeenschap als hier, een ieder elkaar persoonlijk kent. Van hen allen is er geen teruggekeerd

Het illegale werk.

Wij zeiden reeds, de illegaliteit vond hier een goed arbeidsveld. Vooral in Varsseveld kwamen in 1941 reeds verschillende personen in contact met de illegaliteit. Uitvloeisel daarvan was een overval op het Distributiekantoor met gunstigen uitslag.

Veel Joodsche mensen uit de gemeente en uit andere plaatsen werden gehuisvest. Hier kan vastgesteld dat alle Joodsche inwoners van Varsseveld weer veilig in hun woonplaats teruggekeerd zijn.

Een kras staaltje van de ondergrondse activiteit was de ontvoering van een Engelsche piloot.

Deze moest van Varsseveld naar 's-Heerenberg overgebracht worden. De wachtmeester Poulie werd daarmee belast. Doch reeds enkele kilometers buiten de kom van het dorp werd de chauffeur van de auto met de revolver bedwongen en konden beiden zich uit de voeten maken om hun onderduikadres op te zoeken. Poulie is later na een werkzaam aandeel in de illegaliteit gepakt en te Vught gefusilleerd. Tot tweemaal toe werd uit de cel van het gemeentehuis een onderduiker vrijgemaakt. Ongeveer 50 Engelsche piloten werden van hieruit geholpen en kwamen weer veilig in Engeland.

Prachtig was ook de houding van de dames Jolink. Zij kregen een inval van de S.D., een gevecht ontstond: de door hen verzorgde onderduiker Nico Gidz liet daarbij het leven.

De rouwkaart die huis aan huis bezorgd werd vermeldde: 'Hij stierf

voor zijn Vaderland'. Dit was op 15 Februari 1944. Indrukwekkend was de teraardebestelling.

De dames Jolink moesten zich verantwoorden op het Gemeentehuis. Getooid met een Oranjestrik gingen zij. Zij werden weggevoerd om niet weer terug te keeren.....

Het verzet ging door. Th. van Braak werd weggevoerd, gestorven in Oranienburg. Nog vier anderen vielen in Duitse handen; W. Hofs is nog niet teruggekeerd en G.J. Brusse is na de terugkeer overleden aan de gevolgen van zijn gevangenschap.

Zoo was er steeds activiteit, illegale kranten werden verspreid enz.

In 1943 moesten alle Joden zich melden. Geen uit de Gemeente is gegaan, allen vonden hun plaats, helaas zijn eenigen door verraad gevonden en weggevoerd. Onderduikers kwamen bij honderdtallen, bonkaarten werden verstrekt, later ausweisen en zoo noodig persoonsbewijzen. Gelden werden ingezameld. En dit terwijl ook hier N.S.B.-ers en landwachters hand- en spandiensten verrichtten voor de vijand. Na September 1944 werden wapens uitgeworpen voor de Binnenlandsche strijdkrachten.

Hier in de gemeente zijn deze niet gebruikt, maar een eere-saluut voor

deze groep, die zich na de bevrijding in zijn geheel beschikbaar stelde en met de Canadeezen mee trok om de rest van ons land te bevrijden.

De voedselvoorziening.

Allengs begreep de bevolking dat de Duitschers groot onrecht begingen met betrekking tot de voor de Nederlandsche bevolking beschikbaar gestelde hoeveelheid voedsel. Toen dan ook uit de steden de vraag naar bijvoeding in steeds meerdere mate tot hier doordrong wist de boerenstand zijn plicht. Met een hoogst enkele uitzondering kan geconstateerd worden dat zij afkeerig was van buitensporige prijzen. Duizenden roggebroodjes werden van hieruit verzonden. Doordat de reisgelegenheid nog vrij normaal was kon het vreemdelingverkeer een ongekenen omvang aannemen. De reeds gevestigde reputatie van de boerenpensions wierp vruchten af.

Engelsche piloten vonden hier hun laatste rustplaats.

De bombardementen van Duitschland en met name het Ruhrgebied brachten mede dat de zware bommenwerpers regelmatig over den Achterhoek hun geronk lieten hooren. Als een vuurwerk schenen in den avond de lichtflitsen, de

vuurballen en het licht der schijnwerpers, dit alles gepaard gaande met zware inslagen. Dit bracht echter mede dat ook op Hollandsch gebied machines van de geallieerden neergehaald werden. Negen piloten hebben zoo hun laatste rustplaats gevonden op de de begraafplaats te Varsseveld. In de oorlogsdagen zijn nog drie Engelsche soldaten gesneuveld die ook hier begraven zijn.

Vordering van huizen.

Het was in het voorjaar van 1944 dat een deel van de bevolking voor een hoogst onaangename verrassing kwam te staan. De Deutsche overheid achtte zich gerechtigd Duitische gezinnen, waarvan de huizen door bombardementen verwoest waren, naar hier over te brengen en voor de huisvesting woningen te vorderen. 22 Huizen moesten door onze inwoners op last van de Duitische instanties ontruimd worden. Het behoeft geen betoog, dat hierin een rechtsschending gezien werd, die moeilijk te verkroppen was.

Burgemeester Boot ondergedoken.

Zoo kwam September 1944. De burgemeester kreeg opdracht 500 menschen aan te wijzen voor de organisatie Todt. Een opdracht, die in strijd was met het landoorlogreglement. De Burgemeester kon en

wilde daaraan niet voldoen. Het besluit werd genomen: onderduiken.

Moeilijk en zwaar zal dat gevallen zijn, vooral voor Burgemeester Boot, die met hart en ziel zijn functie waarnam. Gehecht aan de gemeente, in volkomen vertrouwen gedragen door de bevolking, had hij in deze oorlogsjaren getoond een Burgemeester te zijn in den besten zin van het woord. De Burgemeester ging, met hem zijn gezin. Dienzelfden avond staken de Duitschers de burgemeesterwoning in brand. De roode gloed aan den avondhemel was eens te meer voor de bevolking het teeken, dat de macht, die zich met dergelijke middelen moest handhaven, ten ondergang gedoemd was.

Dat was het begin van moeilijke maanden die volgden. Vier N.S.B.-burgemeesters waren achtereenvolgens hoofd van de Gemeente.

De arbeidsinzet bracht voortdurend onrust onder de bevolking. Gijzelaars werden gepakt om de meldingsplicht kracht bij te zetten.

Terborg Duitsch hoofdkwartier.

De oorlog had inmiddels het keerpunt bereikt; de luchtlanding bij Arnhem bracht in Terborg een ware invasie van bevelvoerende offi-

cieren en hun aanhang. Von Runsted en Model, von Busch en Student hadden langer of korter hier hun kwartier opgeslagen.

Het kasteel Wisch was het brandpunt, maar ook in de verschillende woningen, die maar eenigszins daartoe geschikt waren, werden legio bureaux ondergebracht.

De geallieerden lieten zich echter gelden, tengevolge waarvan kasteel Schuijlenburch totaal verwoest en kasteel Wisch onbewoonbaar is geworden.

Moge Monumemtenzorg overtuigd zijn, dat dit historisch bouwwerk niet aan de vergetelheid prijsgegeven mag worden.

Door de aanvallen van dit karakter zijn in de Gemeente 25 burger-slachtoffers te betreuren.

In totaal hebben de oorlogshandelingen in deze gemeente heel wat schade veroorzaakt; bij een samentelling komt men tot het volgende beeld:

Totaal verwoest:

Woonpanden	22
Bedrijven	16
Boerderijen	29
Bakkerijen	
Kerken	1
Openb.gebouwen	1
Scholen	

Zwaar beschadigd:

Woonpanden	131
Bedrijven	36
Boerderijen	27
Bakkerijen	1
Kerken	4
Openb.gebouwen	2
Scholen	
Ziekenhuizen	2
Totaal	203

Licht beschadigd:

Woonpanden	1023
Bedrijven	189
Boerderijen	213
Bakkerijen	1
Kerken	7
Openb.gebouwen	15
Scholen	22
Ziekenhuizen	4
Totaal	1474

Daarbij zijn dan nog 7 bruggen over zandwegen en 4 over verharde wegen verwoest, terwijl ook de brug over de Oude-IJssel, die pas in 1939 gebouwd was, geheel verwoest werd.

Evacués.

Waren reeds bij de gedeeltelijke ontruiming van Den Haag in 1942 verschillende evacués hier ondergebracht, na September 1944 werd dit aantal beduidend grooter.

Toen de Betuwe ontruimd moest worden, Arnhem, Millingen, Duiven, Groesen en 't Loo bij Duiven, werd het aantal dat hier gehuisvest werd opgevoerd tot 4000. Een aantal dat niet gering is op een inwonertal van 12000, te meer als men rekening houdt met een 1500 á 2000 onderduikers, die hier ondergebracht waren. Veel inschikkelijkheid moest betoond worden, maar over 't algemeen werd deze gaarne verleend.

Hongertochten.

Ontelbaar was het aantal mensen uit het Westen dat om voedsel kwam, een stroom bijna niet te verwerken. Maar toch werd een ieder geholpen, steeds weer was de moeite beloond. En dit mag nadrukkelijk vastgesteld worden, ook nu, nu de nood zoo nijpend was, heeft de boer, en dit zal het Achterhoeksche geslacht immer tot eere strekken, de menschen geholpen, zoo veel hij kon en voor prijzen, die zeer redelijk waren.

Arbeiderstransporten.

Een droeve aanblik waren de arbeiderstransporten van de O.T. uit het Westen, die in Terborg aankwamen. Verhongerd en verkommerd werden de menschen als slaven behan-

deld. Het hooggeroemde organisatietalent van de Duitschers leek naar niets. Doch de bevolking stond steeds klaar om met ruime hand voedsel te verstrekken en menigeen is met behulp van de inwoners onglipt aan het wakend oog van de begeleiders.

Noodziekenhuizen.

Eerst in Silvolde, later ook in terborg, Varsseveld en Sinderen werden noodziekenhuizen ingericht, vooral met het oog op de terugkeer van de mensen uit de arbeidskampen in Duitschland. Het kamp te Rees werd zeer berucht.

Als wrakken kwamen de mensen de grens over en in deze noodziekenhuizen is toen prachtig werk verricht, te meer daar de illegaliteit werkzaam was en zoo veel mogelijk mensen uit Duitschland wegvoerde.

Landgenooten gefusilleerd.

Een zwarte dag was den tweeden Maart 1945. In den vroegen morgen werden op een weiland gelegen 2.5 km. buiten de kom van Varsseveld, aan den weg naar Aalten 46 landgenooten doodgeschoten. Zij waren in verschillende plaatsen van het land gevangen als verzetslieden en in 'De Kruisberg' te Doetin-

chem opgesloten. Zij werden verantwoordelijk gesteld voor een daad van sabotage, waar zij part nog deel aan hadden. Methode een Herrenvolk waardig! Zes en veertig mannen, zij moesten hier hun levensoffer brengen, terwijl de doodsklok reeds hoorbaar was over het land dat eens de vrije volken tiranniseerde. Triester kon het niet.

De bevrijding.

Reeds een week lang had zwaar artillerie-vuur doorgeklonken uit de richting Emmerik.

Geruchten deden de ronde over reeds bevrijde deelen van aangrenzende gemeenten; geruchten, die zoo nabij zelfs niet te controleeren waren, daar ieder contact practisch verbroken was.

En hoewel de verwachting van oorlogsgeweld in eigen woonplaats en gemeente de mensen met zorg vervulde, toch liever dat, dan hetgeen ook gevreesd werd een doorstoot van de geallieerden in de richting Münster zoodat dan de Achterhoek voorloopig nog bezet zou blijven.

De bevrijding kwam. Uit dezelfde richting als de Duitschers ons gebied in 1940 waren binnengedrongen, kwamen nu onze geallieerde

vrienden.

Dit verschil was er, dat nu Varsveld de Engelsche soldaten kon begroeten op 31 Maart; Silvolde had op 30 Maart de Canadeezen in haar midden, terwijl ten leste in Terborg in de nacht van 31 Maart op 1 April de Duitschers verjaagd werden in een vrij hevige gevechtshandeling die tot 's morgens 6 uur duurde.

1 April, Eerste Paaschdag, feest van Opstanding en nieuw leven, was de gemeente Wisch weer deel van het Vrije Nederland. Evenals overall elders ook hier ontroering en dankbaarheid in de harten van allen.

Zeker, er waren de laatste dagen nog harde slagen gevallen. In Terborg waren twee burgers gedood. De uitgebrande boerderijen en verwoeste panden en beschadigde huizen spreken eveneens duidelijke taal, zoodat het weerstandsvermogen van de bevolking op de proef gesteld werd. Maar het leed was geleden. Wij waren weer vrij!

De vrijheid, toen zij eenmaal heroerd was is de vraag gesteld, wordt deze vrijheid ten volle gewaardeerd? Is het niet zoo, dat de menschen uit het evenwicht zijn en niet meer terug kunnen komen tot normale plichtsvervulling.

Misschien is er even een weifeling

geweest onder de bevolking.

Vijf jaren bezetting, en dan Duitsche bezetting, laat sporen achter en de reactie op de laatste maanden, waar, door de voortdurende luchtactiviteit het leven culmineerde in de eene zorgen-zware vraag 'zoude wij ons leven redden?' lieten den mensch niet onberoerd.

Maar dit mag toch vastgesteld.

Van arbeidersschuwheid is hier geen sprake. Waar plaats is, gaan de arbeiders weer naar de fabriek, de ambachtsman steekt de handen uit de mouwen om geleden schade zooveel mogelijk te herstellen en de Middenstand staat gereed om zijn zaken weer op te bouwen.

Mocht er bij deze groepen mischen even een rustpauze zijn geweest na de vijf bange jaren.

Niet aldus bij den Achterhoeksche boer. Hij ploegt voort, ook direct na de bevrijding. Zijn land lag te wachten. De laatste weken kon hij niet zijn werk verrichten; iedere vervoer werd door de activiteit van geallieerde jagers lamgelegd. Maar nu voelt hij zich veilig en hij gaat aan 't werk, rustig, vol vertrouwen op de toekomst van land en volk. Moge dat vertrouwen gerechtvaardigd zijn !

Activiteitenkalender 2014-2015:**Open Monumentendag.** Zaterdag 13 sept.**Soosavond.** Maandag 20 okt.

Video: 'In gesprek met dhr. Frans Winkels'.

Openbare middag. Zaterdag 22 nov. Presentatie Dr. Jos Lankveld: 'Zuivelcoöperatie 'De Eendracht' te Silvolde en de fabrieken uit de buurt: samenwerking, concurrentie, strijd en anekdotes'.**Soosavond.** Woensdag 14 jan. Presentatie dhr. Theo Willemsen: 'Te koop: een kasteel met 1100 ha. grond'.**Jaarvergadering.** Donderdag 26 febr. 19.30 uur bij 'Ons Pakhuus', Molenberg 2, Silvolde. Openbare presentatie door dhr. Theo Koolenbrander: 'Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding van Megchelen'.**Soosavond.** Maandag 16 maart

Video: 'Interview met dhr. Harry Kolks'.

Soosavond. Donderdag 16 april om 20.00 uur bij Grandcafé De Buurman, Markt 1, Silvolde. Verhalen over de Tweede Wereldoorlog door mevr. Gré van der Lee en anderen.**Zomeravondactiviteit 2015.**

Woensdag 10 juni: 18.30 uur verzamelen bij de achteringang van zaal 't Molentje, Berkenlaan. Bezoek aan De Zelle (Kapelweg) en Kleine Kroeze (Kroezendijk).

Op de achterzijde:
Tanks rijden door Silvolde, 1945.
Enkele vragen:
Wie heeft deze foto gemaakt?
En op welke dag was dat?

Heemkundige vereniging

Old Sillevold

Opgericht 18 februari 1997

Bestuurssamenstelling:**Voorzitter:**

Bernard Dorrestijn

Vice-voorzitter:

Theo Koolenbrander

Secretaris:

André Tangelder
Prins Willem Alexanderstr. 5
7064 GH Silvolde
tel. 0315-32 75 90
Email:
info@oldsillevold.nl

Penningmeester:

Karin Hendriksen
Kroezendijk 2
7064 KX Silvolde
tel. 0315-681608
Email:
info@oldsillevold.nl

Bestuursleden:

Willie Dieker
Leo Helmink
Ton van der Kemp
Els Kraan

Lidmaatschap:**Vanaf € 13,50 per jaar.**

Bankrekening: NL11 RBRB
09798.45.432
C.V.B. bank Silvolde
t.n.v. penningmeester
Old Sillevold

www.oldsillevold.nl

**Maurits Heebink
Tuinbeheer**

**GrandCafé
De Buurman**

**Paul Klomberg
Assurantiën**

**Frank's
Barbershop Haarmode**

Winkelhorst Ledermode

Rijnlandhaven Makelaardij

Ten Have Silvolde

De heemkundige vereniging dankt de op deze pagina genoemde bedrijven en organisaties voor hun financiële ondersteuning.

Bulletin heemkundige vereniging *Old Sillevold*

Losse nummers € 3,50 per stuk

